

עם כל אחד מששת ספריו הצליח **ניל פוסטמן** לטלטל את המחשבה החינוכית בסגנון מלהיב

יורם הרפז

ין הוגה חינוך שכתב בסגנון מרתק ומעורר השראה כמו ניל פוסטמן (1931-2003), מרצה לתקשורת ולחינוך באוניברסיטת ניו יורק. ספריו – מקצתם עוסקים ישירות בחינוך ואחרים בעקיפין – מבססים תזות מקוריות בסגנון מלהיב וכובש. אבל אצל פוסטמן הסגנון הוא יותר מסגנון, הוא גם תוכן; "המדיום הוא המסר" כדברי מורו הנערץ מרשל מקלוהן. פוסטמן טען שהחינוך חייב להיות תחום מרתק, מלהיב ומעורר השראה לכל המעורבים בו – תלמידים, מורים, חוקרים, מדינאים, כולם. בספרו "קץ החינוך" (ספרית פועלים, 1998) טען שהחינוך הגיע לקצו משום שהפסיק להיות כזה. החינוך, לדבריו, זקוק לנרטיב חזק – "סיפור עתיר משמעות המספק הנחיה מוסרית, תחושת המשכיות, הסברים לגבי העבר, בהירות באשר להווה ותקווה לעתיד" – כדי להניע מורים ללמד ותלמידים ללמוד. לחינוך של ימינו אין סיפור ולכן החינוך, במובן העמוק שלו, הגיע לקצו. אבל זה קץ הסיפור. נתחיל בהתחלה.

הכתובת על כריכת הספר אינה מוגזמת: "התקפה חסרת מעצורים על שיטות חינוך מיושנות, כולל הצעות דרמטיות ומעשיות להפיכת החינוך לרלוונטי". הפרק השני של הספר נקרא "המדיום הוא המסר, כמובן" ונטען בו ששיטת ההוראה (המדיום) היא התוכן (המסר) של ההוראה, כלומר היא היסוד המחנך (צבי לם טען את אותה טענה באותה שנה במאמרו "הוראת ההוראה". ראו "לחץ והתנגדות בחינוך", ספרית פועלים 2000). זהו רק אחד הרעיונות המקוריים של הספר.

פוסטמן, עד אז מרצה אלמוני להוראת ספרות באוניברסיטת ניו יורק, הפך בתוך יום לאחד הדוברים הבולטים של חינוך "שנות השישים". אבל "שנות השישים", שבהן צעירים עם ג'ינס ושיער ארוך רצו לאתחל את התרבות ואת החינוך ולבסס אותם על אהבה, לא היו הבית הטבעי של פוסטמן. לפוסטמן היה מטען תרבותי עורף והוא ביקש לשמור עליו ולהעבירו לדורות הבאים.

1979 "הוראה כפעילות משמרת"

עשר שנים אחרי "הוראה כפעילות חתרנית" הפתיע פוסטמן עם הספר Teaching as Conserving Activity ("הוראה כפעילות משמרת") – תגובה שמרנית מתוחכמת לספרו הראשון. בספר הזה הוא טען שהחינוך צריך לפעול בחברה ובתרבות כמו תרמוסטט בדוד חשמלי – לצנן זרמים חברתיים-תרבותיים שהתחממו יתר על המידה ולחמם זרמים חברתיים-תרבותיים שהתקררו יתר על המידה. הספר צינן את החינוך של "שנות השישים" והזמין חינוך אחר, מחויב יותר לתרבות האנושית.

1983 "אבדן הילדות"

ב-1983 הפתיע פוסטמן שוב. ספרו "אבדן הילדות" (ספרית פועלים, 1986) הפך לקלאסיקה מיר כשיצא והצית מחלוקות אינסופיות. הילדות, שהומצאה (ילדות, כמו בגרות, היא המצאה תרבותית) על ידי מכבש הרפוס ("הרפוס המציא הגדרה חדשה של בגרות וילדות המבוססת על מיומנויות קריאה או היעדרן") ותוחזקה על ידי בית הספר ("בכל מקום שבו הייתה אוריינות, היה בית ספר,

1969 "הוראה כפעילות חתרנית"

"שנות השישים", שנות "תרבות הנגד", היו גם שנותיו היפות של החינוך, חינוך "רדיקלי-רומנטי" שחיפש והמציא חלופות לבית הספר. ב-1969 הופיע Teaching as Subversive Activity ("הוראה כפעילות חתרנית") של פוסטמן ושותפו צ'רלס ויינגרטנר, והיה לרב מכר (באותן שנים ספרי חינוך היו רבי מכר). הספר מציג באופן בהיר ומבריק את רעיונותיו הטובים ביותר של חינוך "שנות השישים" (היה שם גם לא מעט בולשיט). הרעיונות הללו חוזרים ומופיעים שוב בימינו, ב"שנות האלפיים", כאילו נולדו זה עתה (למזלם של רוב אנשי החינוך, אין להם תודעה היסטורית, מה שמאפשר להם להמציא את הגלגל שוב ושוב. מנהיגי החינוך בישראל של ימינו היו צריכים לתרגם את הספר הזה ולהפיצו בין המורים. אפשר לקרוא לו "כל מה שרציתם לדעת ולא העזתם לשאול על למידה משמעותית").

ניל פוסטמן. חינוך
אינו יכול להתקיים
ללא נרטיב רב-
השראה שיניע
מורים ותלמידים
לשהות בכיתות
צילום: mdcarchives

לטכנולוגיה" (ספרית פועלים, 2000). הספר מתאר חברה ותרבות המתמכרות ללא מעצורים וללא ביקורת לטכנולוגיה. הטכנולוגיה מכתובה לחברה ולתרבות היגיון מסוג אחר – היגיון טכני, הגיון המעוניין באמצעים בלבד, ביעילות; מטרות הן מעבר לאופק שלו: "ניקה לדוגמה את תחום החינוך. בטכנולוגיה אנו משפרים את החינוך באמצעות 'טכנולוגיות למידה'. בימינו חושבים כי מן ההכרח להכניס מחשבים לכיתה. מדוע עלינו לעשות זאת? התשובה היא: 'כדי לעשות את הלמידה יעילה ומעניינת יותר'. אך 'יעילות ועניין' היא תשובה טכנית, תשובה על אמצעים, לא על מטרות."

אבל פוסטמן לעולם אינו משאיר את הקוראים בחושך ותמיד מציע חלופות: החינוך – חינוך מסוג מסוים, הומניסטי בגרסת פוסטמן – הוא הפתרון לטכנולוגיה: "התרומה החשובה ביותר שבתי הספר יכולים להעלות לחינוך צעירינו היא אולי לתת להם תחושה של לכידות בלימודיהם, תחושה של תכלית, משמעות וזיקות פנימיות בתוכן הנלמד [...]. החינוך החילוני נכשל מפני שאין לו מרכז מוסרי, חברתי ואינטלקטואלי."

1995 "קץ החינוך"

את המרכז החינוכי הזה ניסה פוסטמן לשקם בספרו האחרון על חינוך: "קץ החינוך: הגדרה מחודשת למטרות בית הספר" (ספרית פועלים, 1998). בספר הזה מסביר פוסטמן שחינוך אינו יכול להתקיים ללא נרטיב רב-השראה שיניע מורים ותלמידים לשהות בכיתות. הוא מציע חמישה נרטיבים היכולים לתת לחינוך טעם חדש.

=

השיח החינוכי של ימינו מלא במושגים של פוסטמן מכל ספריו. זה כמובן לא מפריע לחינוך של ימינו להתרחק עוד ועוד מהחזון השמרני, הרדיקלי וההומניסטי של כתב החינוך המחונן ביותר. ■

ובכל מקום שבו היה בית ספר התפתחה הילדות במהירות", טען פוסטמן, נעלמת בהדרגה. מי מעלים אותה? הטלוויזיה. הטלוויזיה מוחקת את הגבולות בין ילדות לבגרות – את הסודות. היא חושפת את הילדים למיניות ולאלימות (הטלוויזיה של שנות השבעים-שמונים, שעליה כתב פוסטמן, הייתה דיסקרטית בהרבה מזו של ימינו ואתרים באינטרנט היו מעבר לדמיון) ומגלה להם את מה שמבוגרים יודעים ומנסים להסתיר כדי לגונן עליהם. וכיוון ש"ילדים הם קבוצת אנשים שאינם יודעים דברים מסוימים הידועים למבוגרים" ועכשיו הם יודעים, אז אין יותר "ילדים".

אבל הטלוויזיה לא רק מגלה סודות, היא גם מטפשת את כולם באותה מידה ומשווה אותם: "הנקודה המשמעותית היא שהטלוויזיה מציגה מידע באמצעות תמונה אשר הגישה אליה שווה לכל; ופירוש הדבר שהטלוויזיה אינה חייבת להבדיל בין הקטגוריות 'ילד' ו'מבוגר'. בצפייה בטלוויזיה ההיררכיה בין בגרות לילדות קורסת."

1985 "בידור עד מוות"

את הקו השמרני-רדיקלי הזה (בעולם שבו רדיקליות היא אופנה, שמרנות היא רדיקליות) של התקפה על הטלוויזיה (ואחר כך על המחשב) פיתח פוסטמן ברב המכר הגדול ביותר שלו – "בידור עד מוות: השיח הציבורי בעידן עסקי השעשועים" (ספרית פועלים, 2000). הטלוויזיה, הוא טען, משחיתה את החשיבה האנושית; היא ממירה את החשיבה הלוגית – מסקנות הנובעות מהנחות קודמות – ברצף של דימויים חזותיים. היא גם ממכרת את אמריקה לבידור עד מוות ומביאה לשקיעתה.

בפרק העשירי בספר, "הוראה כפעילות מכררת", הראה פוסטמן כיצד החינוך, כמו התרבות כולה, הופך גם הוא לעסקי שעשועים.

1992 "טכנולוגיה"

את קו המחשבה של "בידור עד מוות" פיתח פוסטמן בדיסטופיה שלו "טכנולוגיה: כניעתה של התרבות